ESF II projekt Západočeské univerzity v Plzni

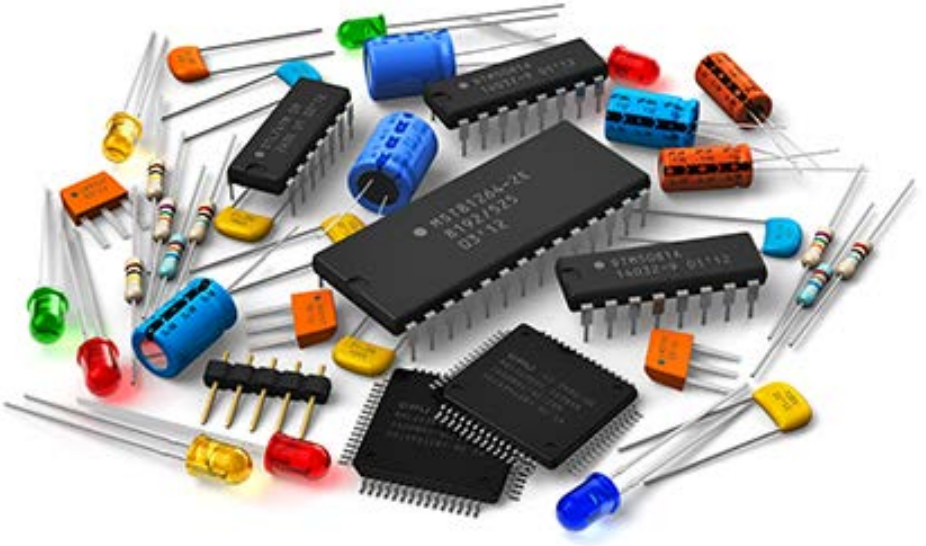
reg. č. CZ.02.2.69/0.0/0.0/18_056/0013239

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Fyzikální elektronika

KET / FYE

Unipolární tranzistory

Přednáška 6

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Co se v přednášce dozvíte?

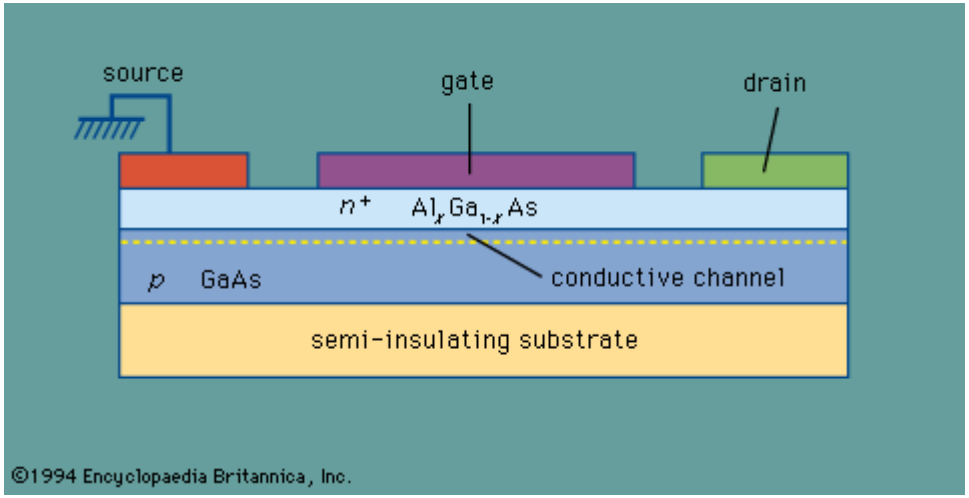
- Dozvíte se, co jsou to unipolární tranzistory a jak se rozdělují.
- Dozvíte se, jak vypadá struktura MOSFETu, JFETu a MeSFETu.
- Zjistíte, jak jednotlivé unipolární tranzistory fungují.
- Zjistíte, jaké jsou důležité parametry unipolárních tranzistorů.
- Zjistíte, k čemu se využívá izolační vrstva SiO_2.
- Dozvíte se, co znamená CMOS.
- Zjistíte, jaký je rozdíl mezi tranzistorem s indukovaným a vodivým kanálem.

Unipolární tranzistory

- aktivní součástka
- **řízení pohybu většinových nosičů náboje elektrickým polem**
  - menšinové nosiče mají parazitní charakter
  - n>>p nebo p>>n
- vedení proudu – kanál
- **FET (Field Efect Transistor) – tranzistory řízené elektrickým polem**

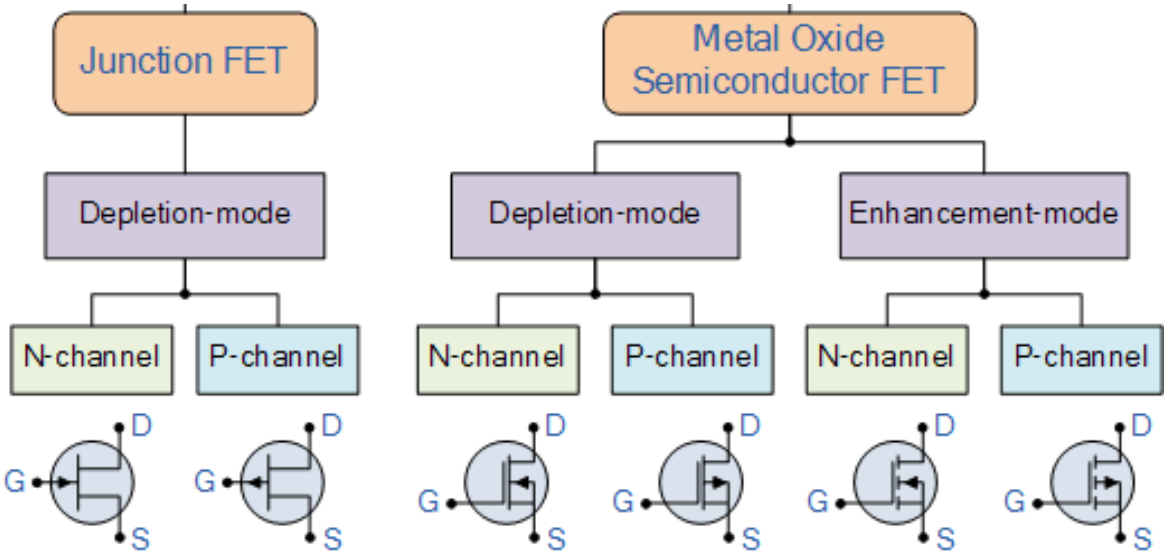
- 2 způsoby řízení
  - **změna průřezu vodivého kanálu rozšířením vyčerpané oblasti – účinek prostorového náboje přechodu PN**
  - **změna koncentrace majoritních nosičů v inverzním kanálu – indukovaný náboj pod izolační vrstvou**

- teorie principu - 1930
- praktická realizace – 1960
- základ tvoří polovodičová destička typu P nebo N
- elektrody – silně dotované oblasti typu N nebo P
  - **source S**
  - **drain D**
- řídící kovová elektroda
  - **gate G**
- **výstup – zdroj proudu**
- **vstup – řízen napětím**

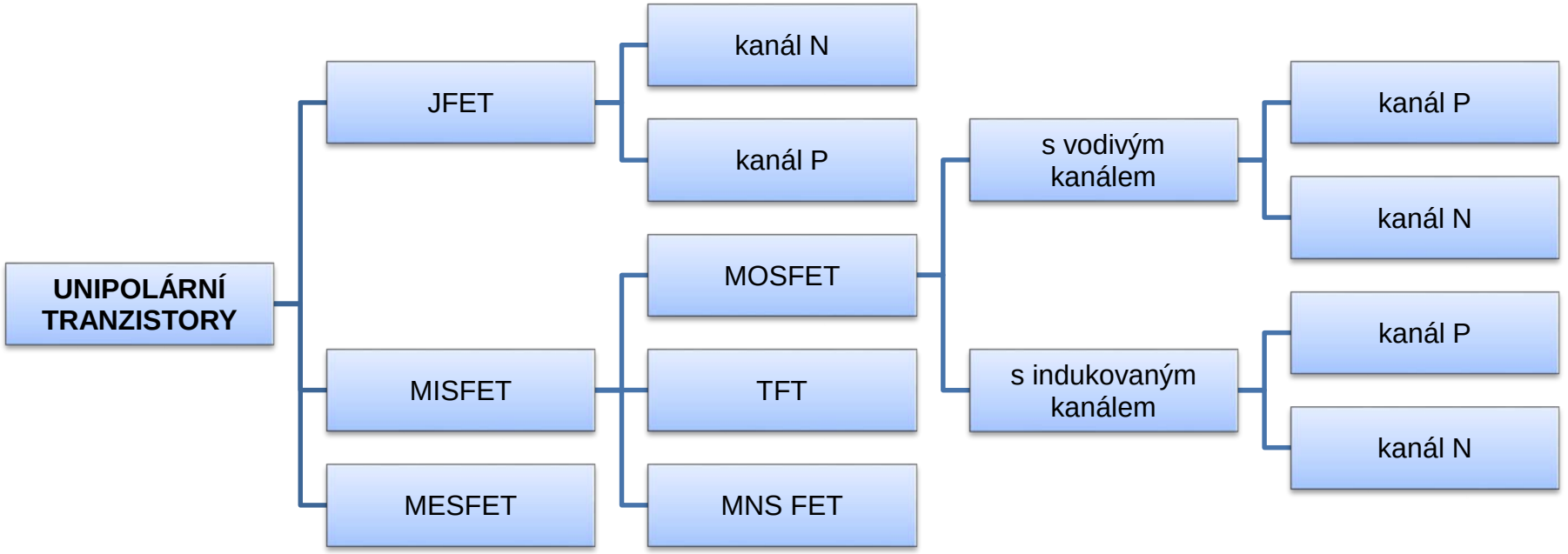

Rozdělení

- 3 základní typy
  - **tranzistory s přechodovým hradlem – JFET**
  - **tranzistory s izolovaným hradlem – MISFET, MOSFET (Metal Insulator Semiconductor FET)**
    - tenkovrstvé tranzistory s izolovaným hradlem – TFT (Thin Film Transistor)
  - **tranzistory se Schottkyho hradlem - MeSFET**

Rozdělení

UNIPOLÁRNÍ TRANZISTORY
JFET
MISFET
MESFET
kanál N
kanál P
MOSFET
TFT
MNS FET
s vodivým kanálem
s indukovaným kanálem
kanál P
kanál N
kanál P
kanál N

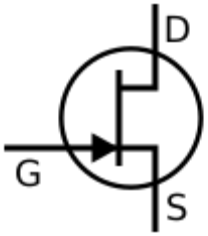
Rozdělení

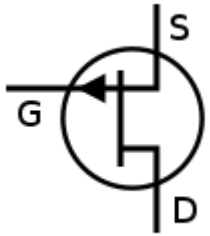
- **kanál N** – nositeli proudu elektrony (NMOS)
- **kanál P** – nositeli proudu díry (PMOS)

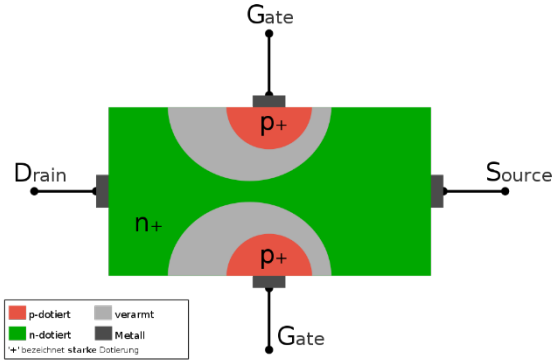
- **proud – tvořen majoritními nosiči**
  - odolnější vůči změnám teploty
  - odolnější vůči dopadajícímu ionizovanému záření
- **nepřítomnost minoritních nosičů**
  - zapínací a vypínací doba – dána parazitními kapacitami
  - parazitní kapacity – teplotně nezávislé → t_{on}, t_{off} teplotně nezávislé
  - nedochází k procesu akumulace

JFET

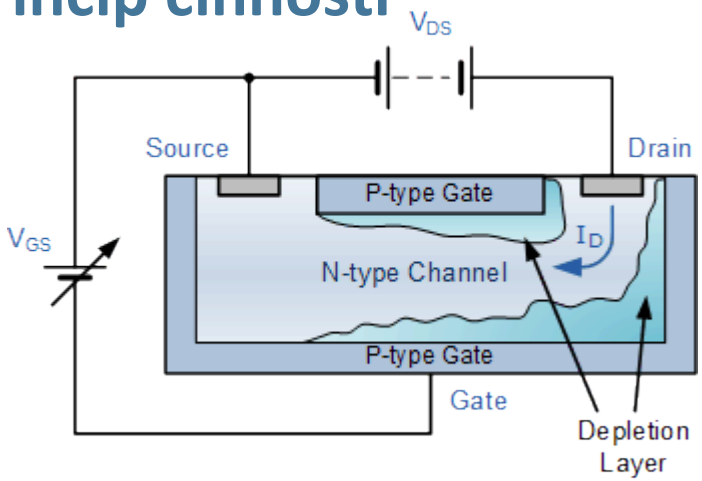
- **řídící elektroda oddělena závěrně polarizovaným PN přechodem**
- řízení výstupního proudu pomocí vyčerpané oblasti
- **kanál typu P**
  - U_{GS} >0 – rozšíření PN přechodu – zaškrcení kanálu
  - zmenšení vodivého kanálu – snížení vodivosti
- **kanál typu N**
  - U_{GS} <0 - rozšíření PN přechodu – zaškrcení kanálu
  - zmenšení vodivého kanálu – snížení vodivosti
- **k řízení je možné použít jen jednu polaritu napětí na U_G**
  - polarita, která udržuje PN přechod v nepropustném směru
- GaAs i jiné materiály, není nutný Si

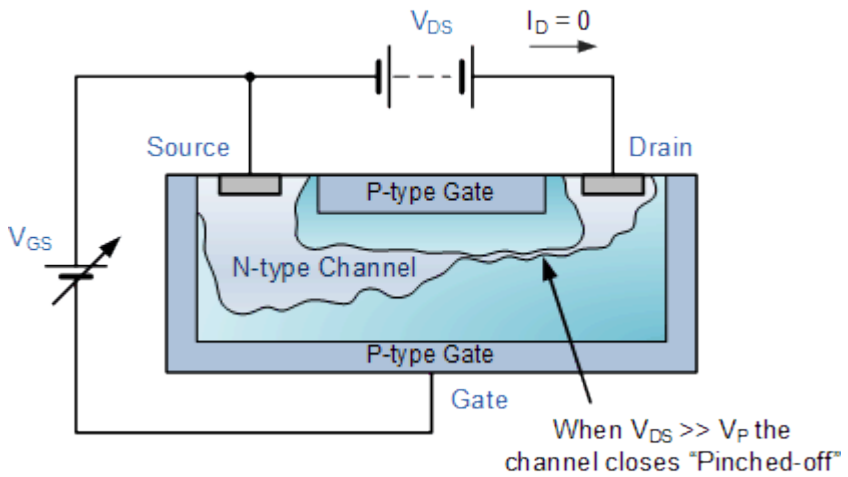

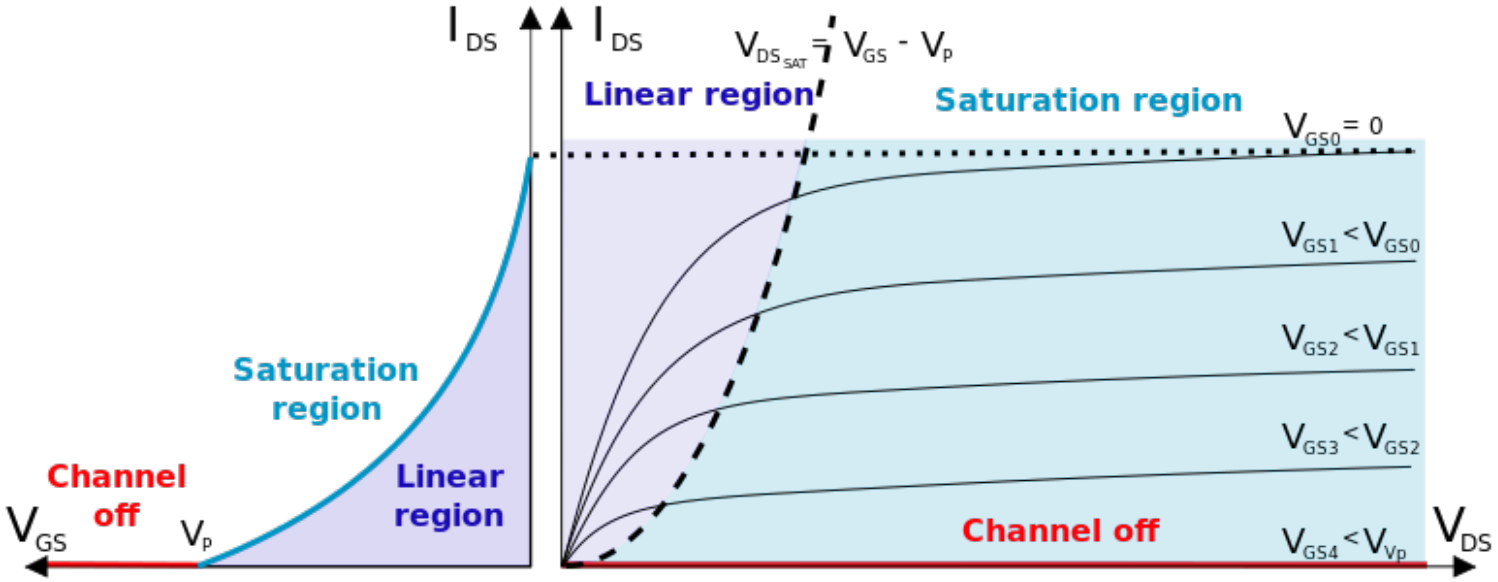

Princip činnosti

MOSFET

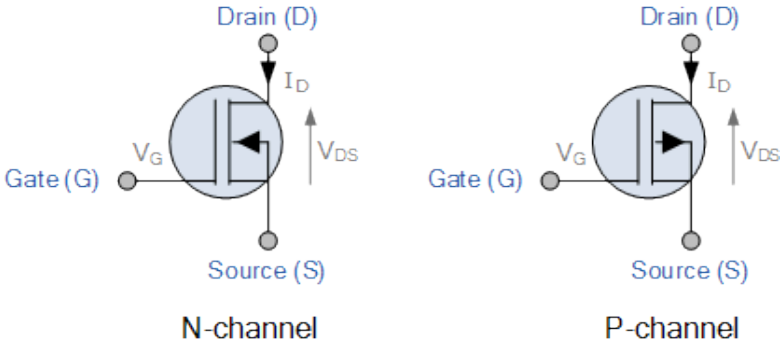
- **řídící elektroda oddělena od polovodiče tenkou dielektrickou vrstvou**

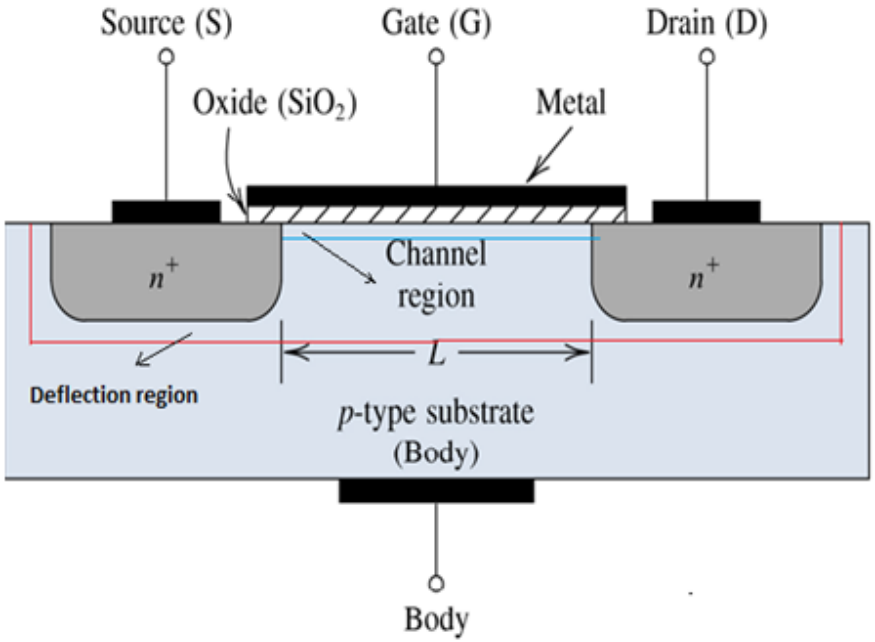
- **$U_G = 0$** – source+základní polovodič+drain tvoří dvě sériové diody zapojené proti sobě
  - **protéká jen sytný proud**

- **$U_G \neq 0$** – k povrchu polovodiče přitaženy elektrony
  - **vznik vrstvy s vyšší koncentrací elektronů než děr – vrstva typu N - vznik inverzní vrstvy**
  - **vznik vodivého kanálu mezi S a D**
  - velikost inverzní vrstvy řiditelná napětím U_G

Princip činnosti

- drain, source – vysoce dotované polovodiče
- izolační vrstva pod G – SiO_2
- **vodivý kanál – kanál vytvořen i v klidovém stavu**
- **indukovaný kanál – kanál vytvořen až pro určité napětí U_G**

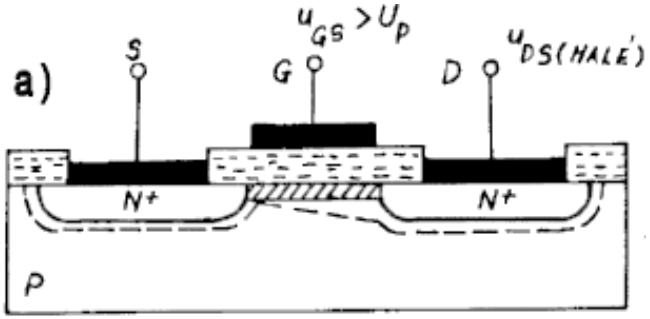

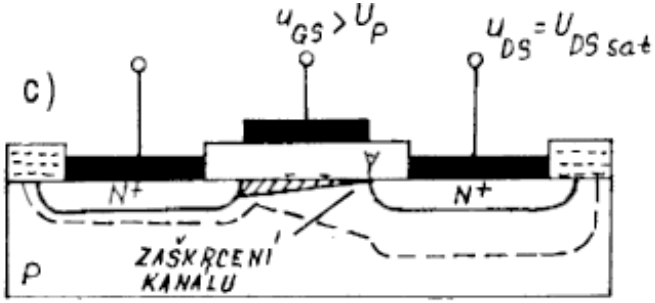
Princip činnosti

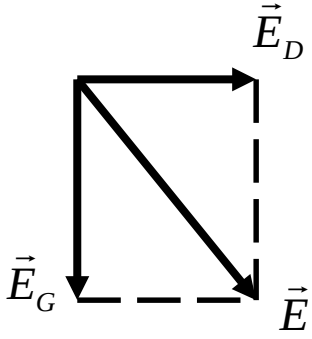
- 2 intenzity elektrického pole

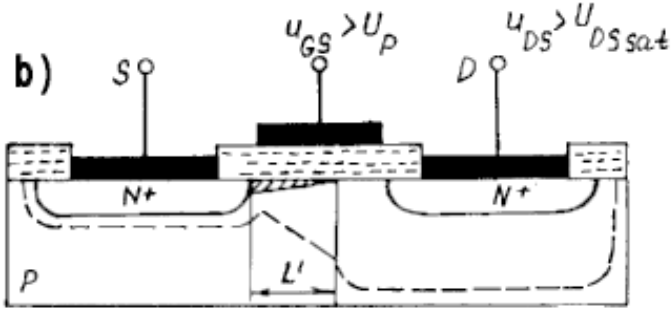
$$\vec{E}_G = \frac{U_G}{t_i} \qquad \vec{E}_D = \frac{U_D}{l}$$

- tvar charakteristik ovlivněn výslednou intenzitou elektrického pole v polovodiči

E_G – vznik vlivem napětí na G

t_i – tloušťka izolační vrstvy

E_D – souvisí s kanálem

l – délka kanálu mezi DS

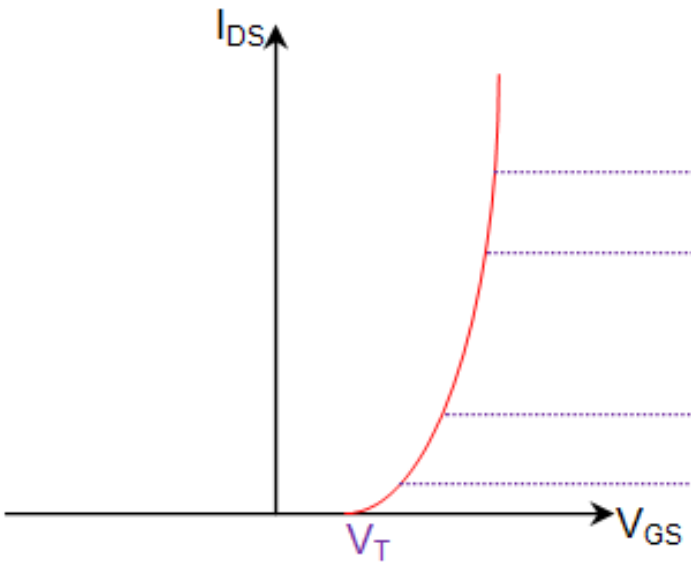
výsledkem je nakloněná vrstva u G

způsobí nasycení charakteristik

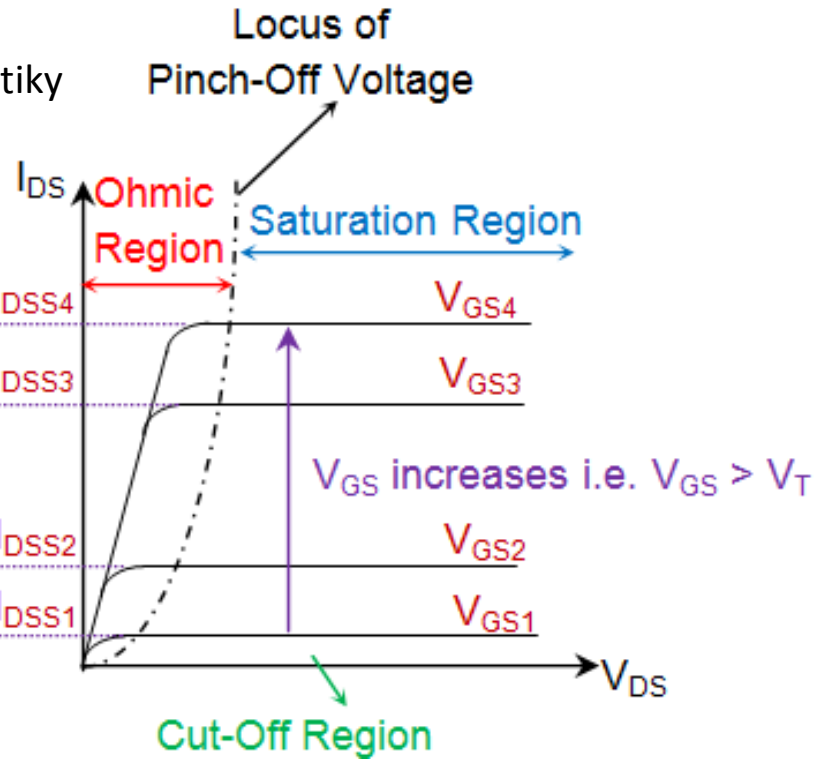
MOSFET s indukovaným kanálem

- inverzní kanál vytvořen až pro určité napětí U_G
- **strmost – tečna k převodní charakteristice**

převodní charakteristika

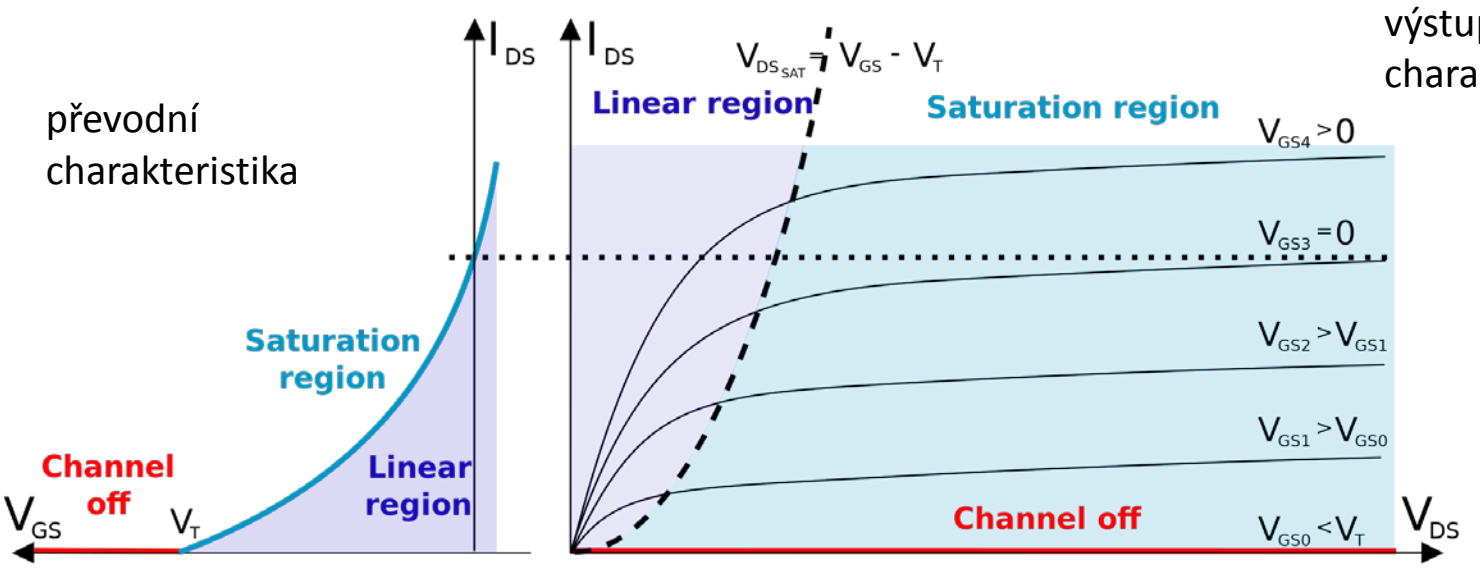

výstupní charakteristiky

Princip činnosti: https://www.youtube.com/watch?v=tz62t-q_KEc

MOSFET s vodivým kanálem

- kanál vytvořen i v klidovém stavu
  - jednou polaritou je inverzní kanál rozšiřován
  - opačnou polaritou je inverzní kanál zužován až do úplného zániku
- **strmost – tečna k převodní charakteristice**
  - vždy kladná
- větší strmost – větší zesilovací účinky

SiO_2

- **výborný izolant**
- celý proces funkční pouze u Si - přirozeně se vytváří na Si
- **čím tenčí vrstva tím účinnější řízení vodivosti kanálu**
- MOSFET tranzistor celý z křemíku – 3 různé formy
  - monokrystal
  - SiO2
  - polykrystal

$$U_G = U_G^{'} + U_T$$

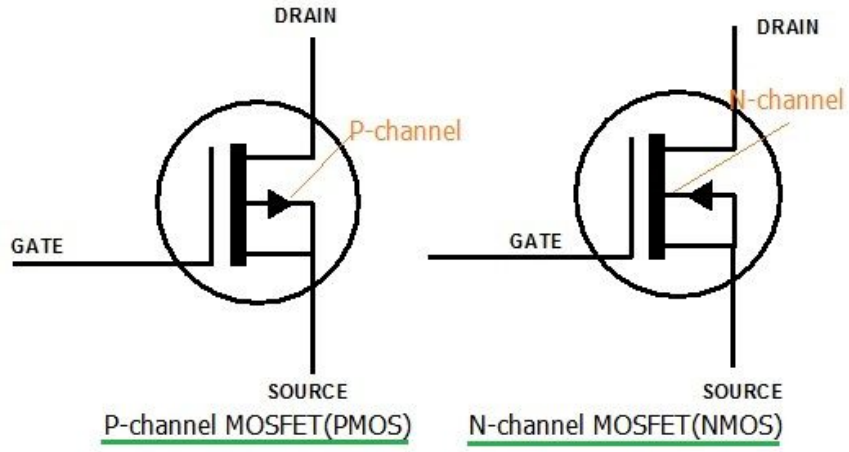
- špatně vytvořené SiO_2 – absorpce O_2, který je záporně nabit → nutné prahové napětí U_T k odstranění záporných nábojů
- U_T vytváří rozhodovací hladinu pro číslicové obvody – nesmí být 0V
- SiO_2 roste dovnitř
- **samozákrytová technologie - SiO_2 překrývá celý kanál s malým přesahem**
- **velký přesah SiO_2 – zvýšení plochy – zvýšení kapacity**

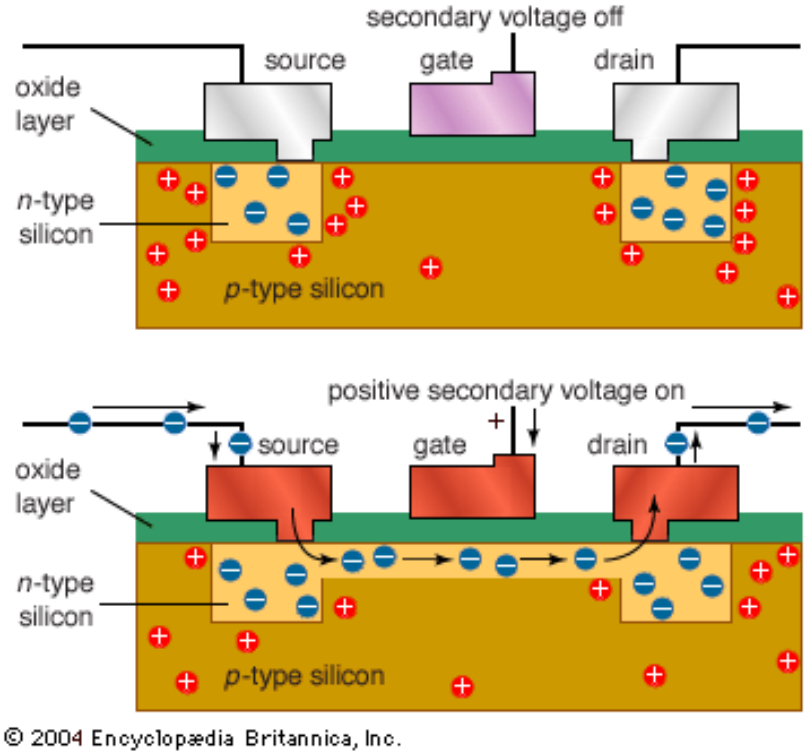
NMOS

- **základní polovodič - Si typu P**
- **drain a source - vytváří se Si vrstva typu N**
- lepší řešení díky větší pohyblivosti elektronů

PMOS

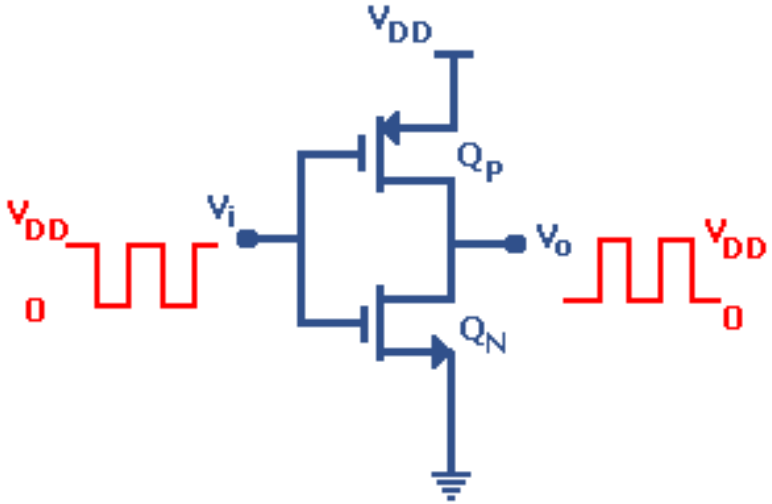
- **základní polovodič - Si typu N**
- **drain a source - vytváří se Si vrstva typu P**

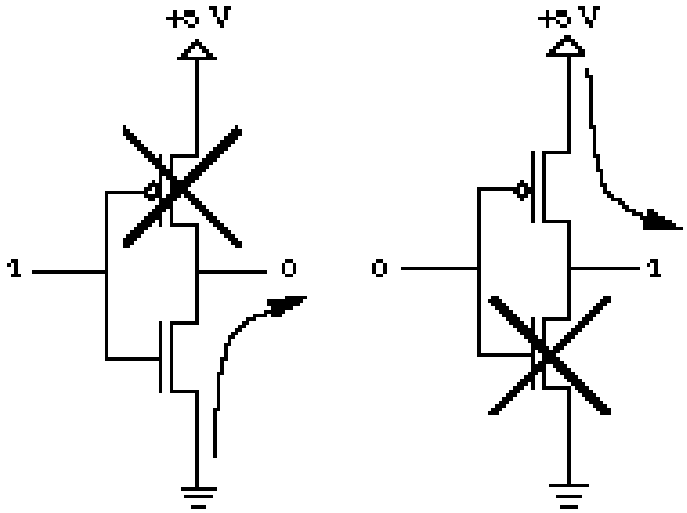

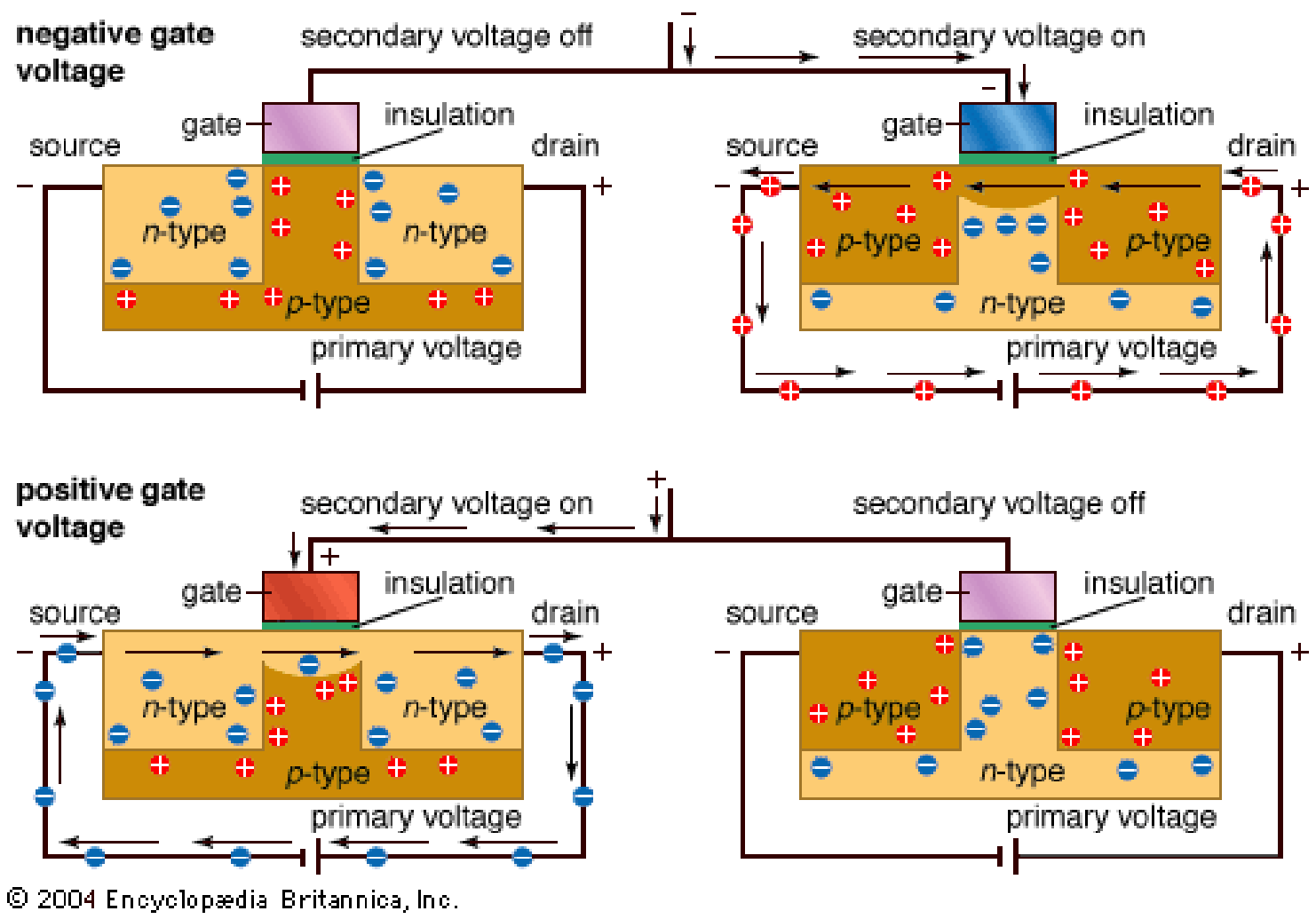
CMOS

- **CMOS = NMOS + PMOS**
- napětím buzený prvek – řídící veličina U_G
- **jeden z tranzistorů vždy uzavřen – protéká jen malý proud**
- malý energetický úbytek

CMOS

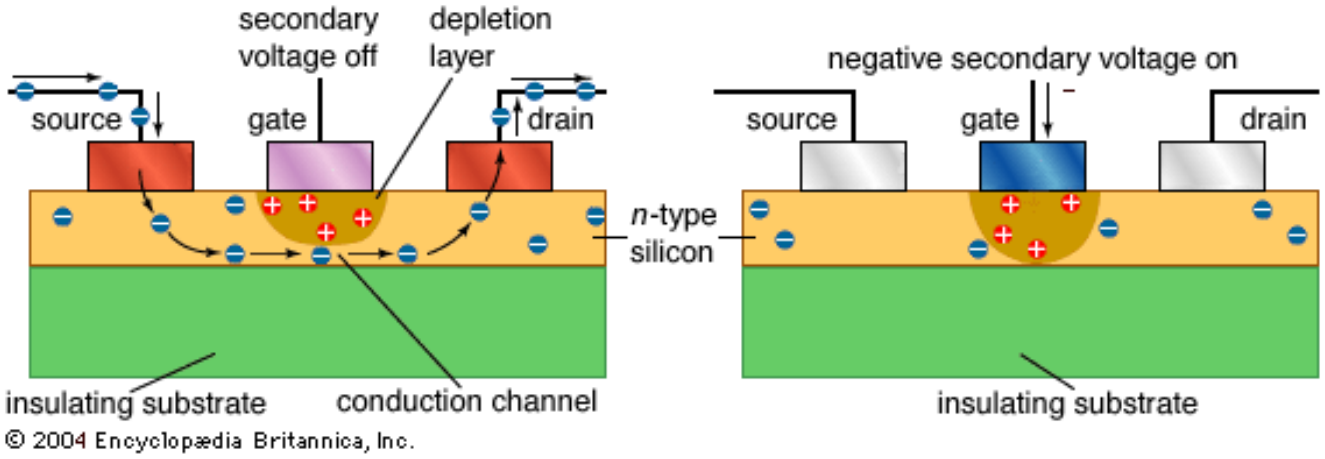

nelze v elektronkové verzi – neexistuje komplementární obvod

MeSFET

- tři kovové elektrody na polovodičovém základu
- **založeno na Schottkyho jevu**

- **source+drain – ohmický kontakt**
  - výstupní práce $W_S > W_C$ pro typ N

- **gate – Shottkyho bariéra**
- výstupní práce $W_S < W_C$ pro typ N

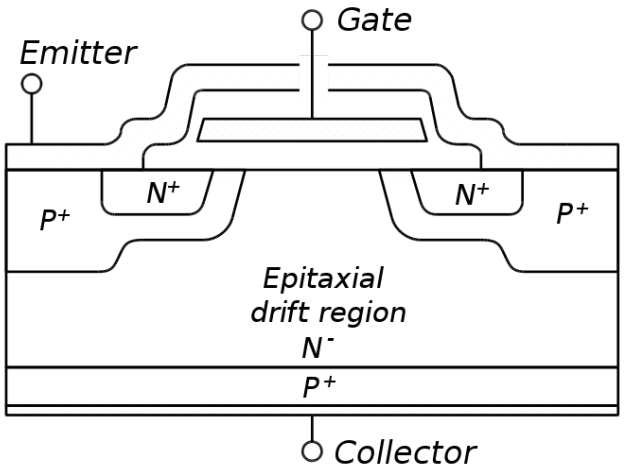

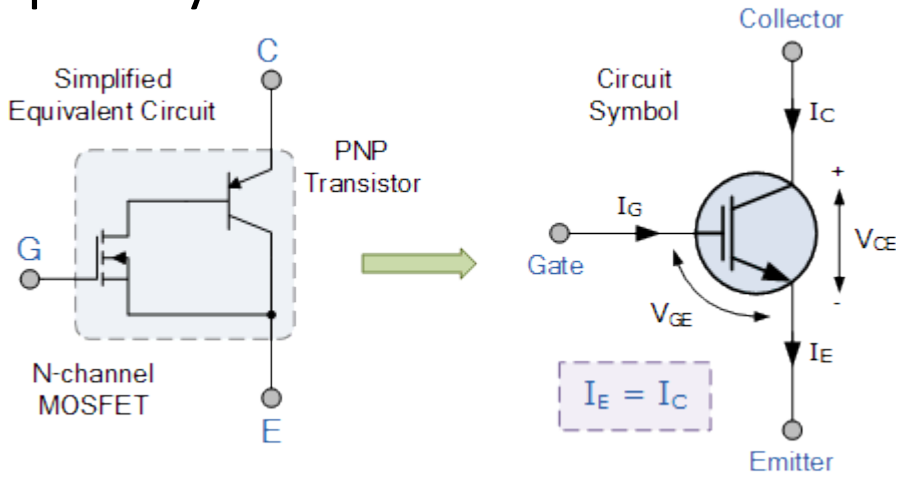
- nízké statické a dynamické ztráty
- polovodičové vlastnosti jako JFET
- **planární struktura – snadnější možnost integrace**
- GaAs – větší pohyblivost → větší rychlost přepínání
- délka kanálu pod 1 μm → **mezní frekvence 10 GHz**

Speciální unipolární tranzistory

IGBT

- podobné struktuře MOSFET
- **spojuje funkce struktury MOSFET, bipolárního tranzistoru a výkonové diody**
- pro $U_G>0$ – vytvoření inverzní vrstvy
- velká proudová hustota – velký proud (300 A)
- vysoké blokovací napětí (1400 V)
- velký úbytek napětí i pro malé proudy

Model unipolárního tranzistoru

- popis pomocí Y parametrů (admitančních parametrů)

- **y_{11} – vstupní admitance**
- **y_{12} – zpětná převodní vodivost**
- **y_{21} – převodní vodivost (strmost) – aktivní činnost součástky**
- **y_{22} – výstupní admitance**

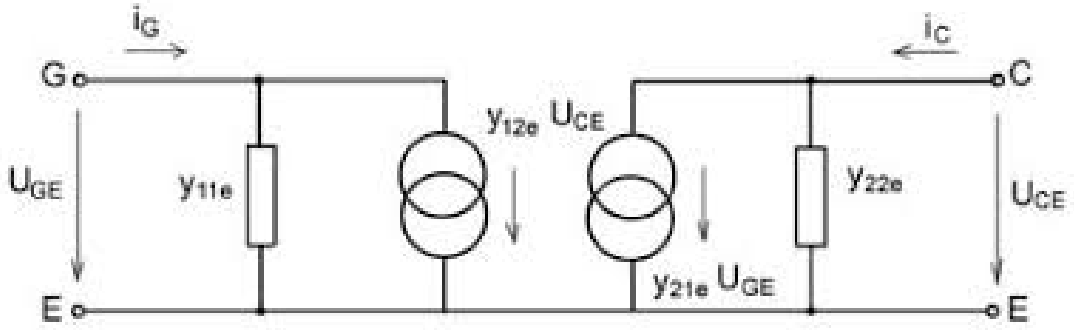
$$y_{11} = \frac{i_G}{u_{GS}} \quad (u_{DS}=0) \qquad y_{12} = \frac{i_G}{u_{DS}} \quad (u_{GS}=0)$$

$$y_{21} = \frac{i_D}{u_{GS}} \quad (u_{DS}=0) \qquad y_{22} = \frac{i_D}{u_{DS}} \quad (u_{GS}=0)$$

$$\begin{bmatrix} i_G \\ i_D \end{bmatrix} = [Y] \begin{bmatrix} u_{GS} \\ u_{DS} \end{bmatrix}$$

$$i_G = y_{11}u_{GS} + y_{12}u_{DS}$$

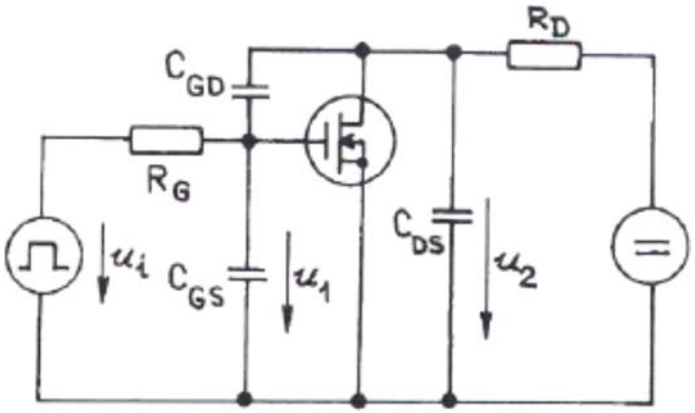
$$i_D = y_{21}u_{GS} + y_{22}u_{DS}$$

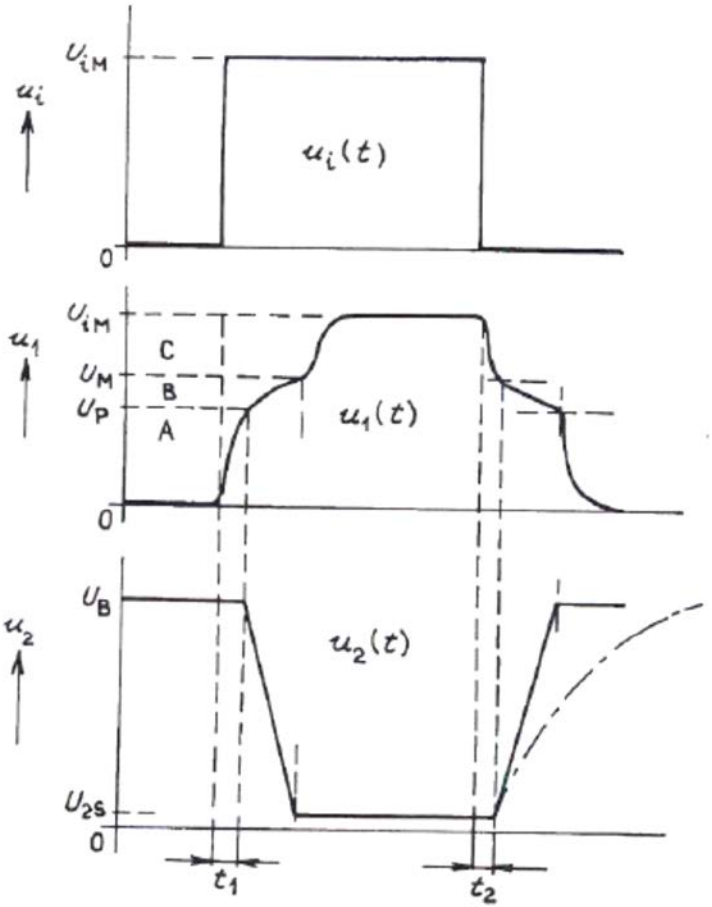

Spínací vlastnosti

- **vliv kapacit – C_{GS}, C_{GD}, C_{DS}**
- setrvačnost FETů
  - závislost na době průchodu náboje kanálem (kanál co nejkratší)
  - mezielektrodové kapacity (jednotky pF)

$$C_{GS} > C_{GD} > C_{DS}$$

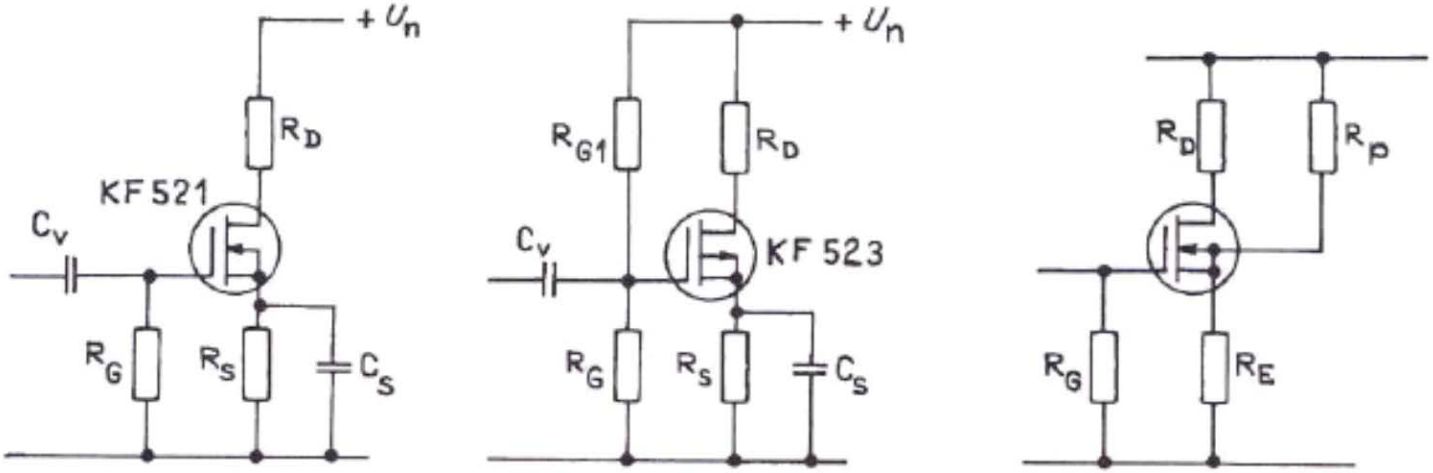

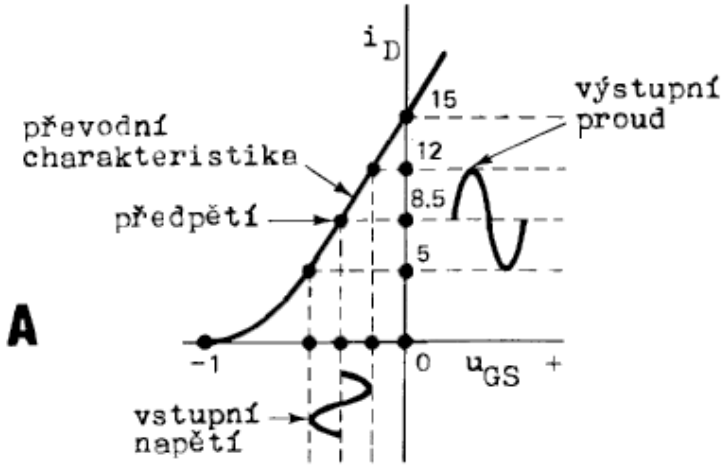

$$\tau_A = R_i C_{GS} \qquad \tau_C = R_i\left(C_{GS} + C_{GD}\right)$$

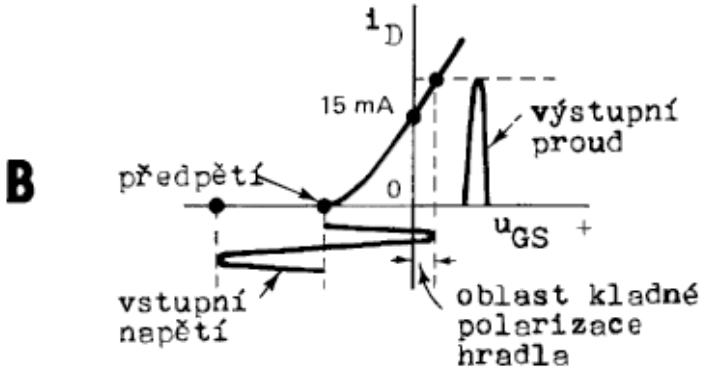
$$\tau_B = R_i\left[C_{GS} + C_{GD}\left(1 + SR_Z\right)\right]$$

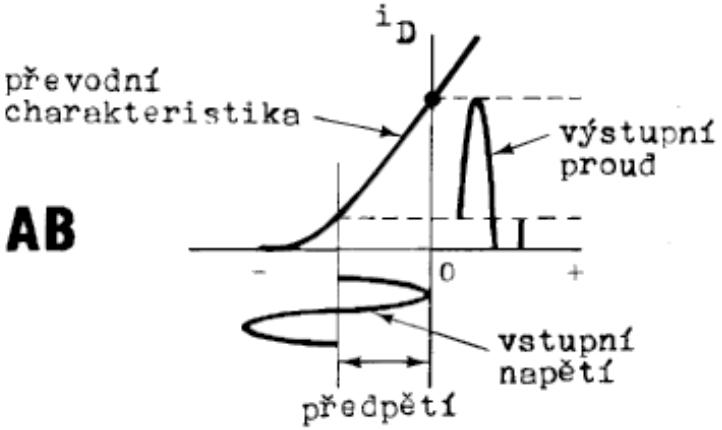
Nastavení pracovního bodu

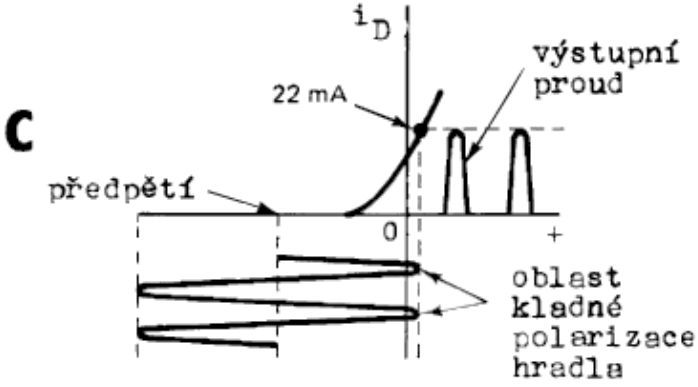
- nutné znát průběh výstupních charakteristik
- graficko-početní metoda pro určení hodnot součástek

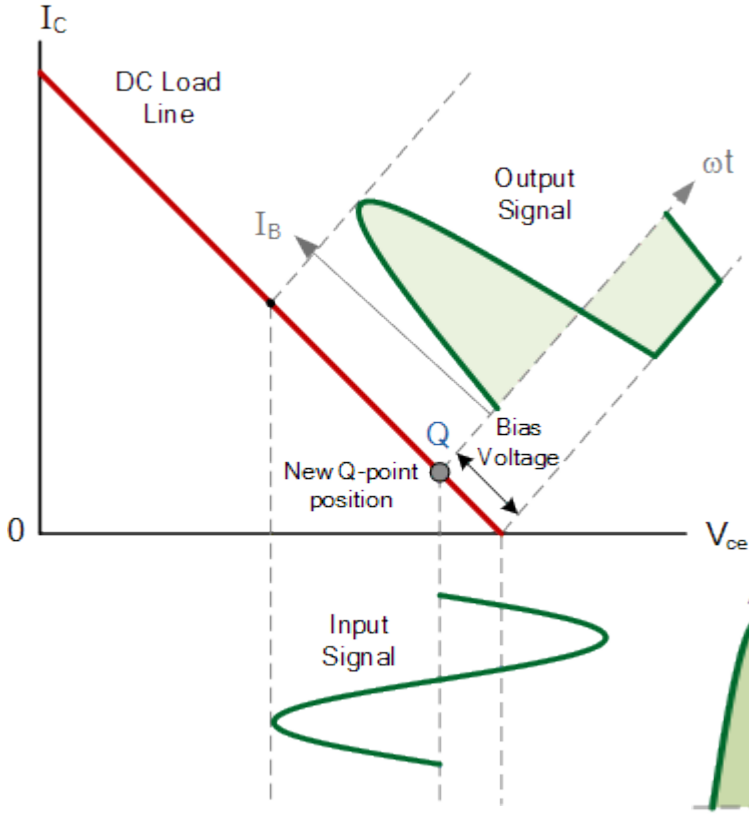

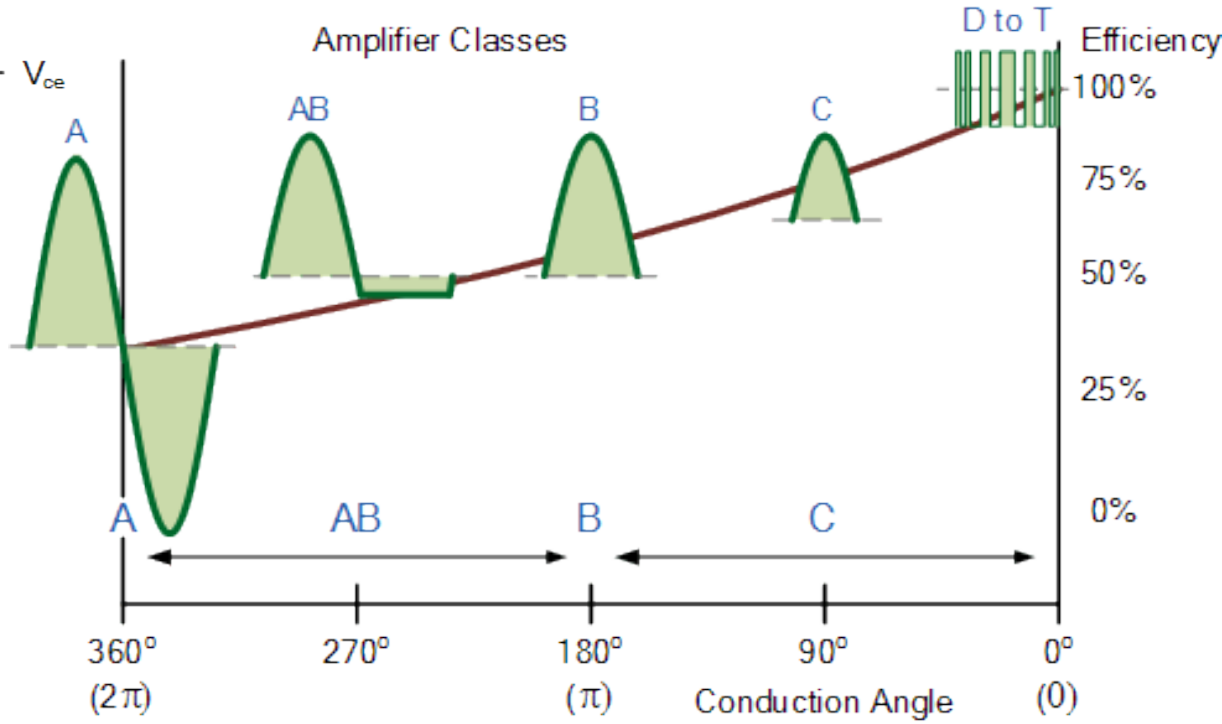

A
i_D
15
12
8.5
5
převodní charakteristika
předpětí
výstupní proud
-1
0
u_{GS}
+
vstupní napětí

B
i_D
15 mA
výstupní proud
předpětí
0
u_{GS}
+
vstupní napětí
oblast kladné polarizace hradla

AB
i_D
převodní charakteristika
výstupní proud
-
0
+
vstupní napětí
předpětí

C
i_D
22 mA
výstupní proud
předpětí
0
+
oblast kladné polarizace hradla

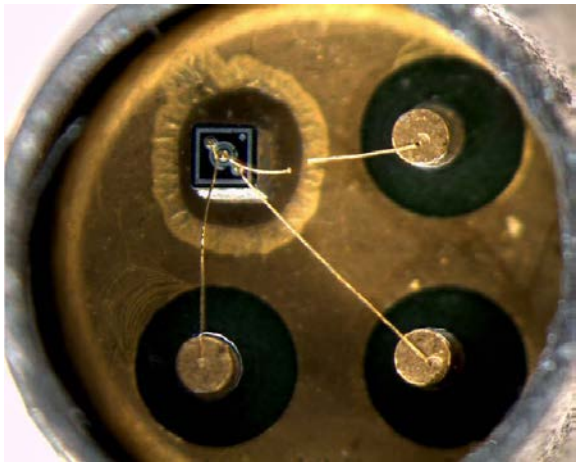

I_C
DC Load Line
I_B
Output Signal
ωt
Q
Bias Voltage
New Q-point position
0
Input Signal

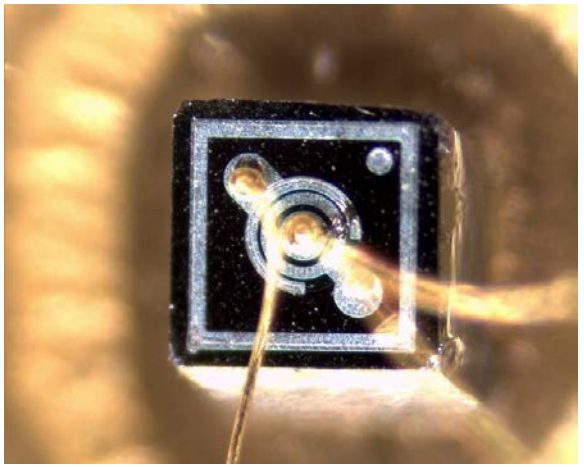

Amplifier Classes
D to T
Efficiency
V_{ce}
A
AB
B
C
100%
75%
50%
25%
0%
360°
(2π)
270°
180°
(π)
90°
0°
(0)
Conduction Angle

Unipolární technologie

- **lépe integrovatelná**
- **nebezpečí vzniku „short canal effect“**
  - krátký kanál – vede k odsycení charakteristik
  - stejný efekt jako Earlyho jev u bipolárních tranzistorů
- délka kanálu – jednotky µm – menší nebezpečí

Kontrolní otázky

- Nakreslete a vysvětlete strukturu JFET.
- Nakreslete a vysvětlete strukturu MOSFET.
- Nakreslete a vysvětlete strukturu MeSFET.
- Vysvětlete princip CMOS.
- Jaký je rozdíl mezi tranzistorem s vodivým a indukovaným kanálem?
- Co je to strmost?

Použitá literatura

- Musil, V.: **Elektronické součástky.** VUT Brno, 2005, ISBN 80-214-2627-6
- Vaníček, F.: **Elektronické součástky: principy, vlastnosti, modely.** ČVUT Praha, 2004, ISBN 80-01-03112-8
- Jerhot, J.: **Elektronické součástky a zesilovače.** VŠSE Plzeň, 1979
- FOIT, J.; HUDEC, L.: **Základy elektroniky.** ČVUT v Praze, 2009, ISBN 978-80-01-04236-6
- Vobecký, J.; Záhlava, V.: **Elektronika : součástky a obvody, principy a příklady.** Grada Publishing, 2005, ISBN 80-247-1241-5
- Sze, S.M.; Kwok, K.Ng.: **Physics of semiconductor devices.** Wiley-Interscience, 2007, ISBN 978-0-471-14323-9
- Kasap, S.O.: **Principles of electronic materials and devices.** McGraw-Hill, 2006, ISBN 0-07-124458-1
- Schroder, D.K.: **Semiconductor material and device characterization.** John Wiley & Sons, 2006, ISBN 0-471-73906-5